

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2458-7559

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.15>

CİLT 1, SAYI 1, KIŞ 2015

s. 8-15

GÜNEY ANADOLU'DA ARAMİ BİR DEVLET OLARAK SAM'AL VE KRALI KILAMUWA'NIN DIŞ POLİTİKASI

Muhammed Fazıl HİMMETOĞLU¹

Özet

Sami toplumlar tarih boyunca birkaç kez Arap çöllerinden kuzeye doğru göç etmişlerdir. Baskın kültürleri sayesinde gittikleri yerlerde dillerini ve inançlarını yerel halka kabul ettirebilmişlerdir. İlk olarak Akkadlar, Sümer coğrafyasında güçlü bir kültür oluşturmuşlardır. Onlardan sonra ise Asurlular aynı şekilde büyük ticari ve siyasi organizasyonlar kurarak dillerini Anadolu'ya kadar uzatmışlardır. Araştırmanın ana konusu olan Aramiler ise batıdan gelen "Ege Göçleri" ile çağdaş bir kitle hareketi uygulamışlardır. Güney çölleri ve tepelerinden gelen Aramiler, Egeli istilacılar gibi Anadolu'yu işgal etmişler ve bu sayede Anadolu oldukça heterojen bir hal almıştır. Buna rağmen Anadolu halkları her ne kadar oldukça karışık hale gelse de yerli halk, gelen kavimler arasında hemen erimemiş ve varlıklarını uzun süre hissettirmişlerdir. Aramiler, geldikleri Anadolu yarımadasındaki yerel halkın diline saygı duymak zorunda kaldığı gibi yine yerel kültüre ait isimler kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu çalışma Anadolu kültürünün oldukça kuvvetli olan Arami kültürü karşısında oldukça sert bir şekilde durduğunu ve yerel halkın yabancı kökenli siyasi otoritelere karşı kendi haklarını koruyabildiklerini konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arami, Kilamuwa, Samal, Zincirli ve Luwi

SAM'AL, AN ARAMAIC STATE IN SOUTHERN ANATOLIA AND KING KILAMUWA'S FOREIGN POLICY

Abstract

The Sami people had migrated several times from Arabian deserts towards the north throughout the history. By means of their dominant culture, they could imposed their languages and beliefs to local people. First of all, the Akkads formed a strong culture in the Sumerian geography. After the Akkads, the Assyrians prolonged their languages to Anatolia by means of founding large commercial and political organizations. As for the Arameans (who are the main subject matter of article), we argue that they performed a contemporary mass movement with the "Aegean Migration" coming from the west. The Arameans, coming from the southern deserts and mountains, invaded Anatolia like Aegean invader. By this means, Anatolia became highly heterogeneous place. In spite of that local population of Anatolia did not suddenly dissolved in to incoming races. Despite of the fact that Anatolia became highly heterogeneous place, local people continued their existence for a long time.

¹ Yrd. Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, e-posta: mfazil@osmaniye.edu.tr

The Arameans had to show respect to languages of local people of Anatolia and had to use local names. This paper focuses on the fact that Anatolian culture resisted against vigorous Aramean culture and that local people could defend their rights against foreign political authorities.

Keywords: Aramean, Kilamuwa, Samal, Zincirli and Luwian

GÜNEY ANADOLU'YA SEMİTİK GÖÇLER VE ETKİLERİ

Ege Göçleri'nin şiddeti sürerken güneyden gelen Aram hareketi yakın doğunun siyasi ve demografik çehresini ilginç bir hale getirmişti. Kilikya'ya kadar uzanan batılı halklar Mısır ülkesini dahi tehdit etmiş ve III. Ramses bu akınları güçlükle durdurabilmişti. Hitit Devleti'ni yıkan, Asur Devleti'ni ve Mısır'ı oldukça sarsan bu kitle hareketinin yanında güneyden kuzeye doğru geçen semitik unsurlar, kendilerine yeni yaşam alanları aramaya başlamıştı. Bu semitik unsur Aramilerdi. Mezopotamya, Fırat ve Babil üzerine dağılan Aramiler göçebe bir hayat sürmekteydi (Pitard, 1998: 207). Aramiler'in Fırat'ı aşarak Anadolu'ya kadar girmeleri söz konusu oldu. Onlar, geldikleri yerde o kadar yoğunlaştılar ki kullandıkları Aramice'yi o bölgelerde ikinci dil haline getirdiler (Köroğlu, 2012: 70).

Aramilerin güneyden kuzeye doğru hareket eden Semitik bir kavim olduğuna yukarıda değinilmişti. Fakat gerçek sorunsallar tam olarak nereden ve neden kuzeye hareket etmeye başladıklarıdır. Arabistan coğrafyası Sami kökenli halkların en eski vatanı olarak bilinir ki tarihin Arabistan'a doğru bir kitle hareketini kaydettiğine dair bir emareye şahit olunmamıştır. Aksine özellikle semitik hareketler hep Arabistan merkezli olmuştur (Grintz, 2010: 417). Aramilerin de kökenin burası olduğu düşünülmektedir. Fakat burada kurulmuş bir Aram devletine rastlanmamaktadır (Grintz, 2010: 421). Zira Aramilerin bedevi hayatı tercih etmeleri buna mani olmuş olabilir.

Aramiler, kuzeye yerleştikten sonra zamanla yerleşik hayata adapte oldular. Dolayısıyla ya mevcut siyasi teşekküllere tabi oldular ya da kendi siyasi organizasyonlarını kurdular. Anadolu'daki örnekleri, Bit-Adini (Merkez Til-Barsip, Tel Ahmar), Bit-Gabbar (Merkez Sam'al, Zincirli), Bit-Agusi (Merkez Arpad) Bit-Zamanı'dır (Amedî) (Kınal, Sommer, 1949: 195). Diyarbakır ve Zincirli'ye kadar uzanan Aramiler, güney doğu Anadolu'da çeşitli beylikler kurmuşlar fakat Kargamış'ta diğer bölgelerdeki başarılarını sergileyememişlerdir. Bunun nedeni buradaki Hurri nüfusunun yoğunluğu olarak görülmektedir (Landsberger, 1948: 33). Aramiler Arabistan çöllerinden kuzeye doğru tam üç dalga halinde geldiler. Bu üçüncü dalgada Suriye'nin kuzeyine kadar uzandılar (Çoban, 2011: 92). Sam'al ülkesini istila eden Aramiler, bu dalgada gelmiş olabilir. Onlara dağılı anlamına gelen Arami adı verilse de "Akhlamular" olarak da tanımlanmışlardır (Kınal, Sommer, 1949: 195).

Bit-Gabbar ülkesinin zaten var olan bir Sam'al ülkesi üzerinde teşekkül ettiği bilinmektedir. Gabbar adlı bir kişi MÖ X. asırda mezkûr bölgeyi bir istila hareketi ile ele geçirmiştir (Yıldırım, 2012: 128). Burası bugün Gaziantep sınırları içerisinde kalmıştır. Fakat yaşadığı dönemdeki komşuları kuzeyde Gurgum, güneyde Unqi, batısında da Danuna (Hiyewa) şeklindedir (Yıldırım, 2012: 127).

Bit-Gabbar, Zincirli'de konumlanmış ve Sam'al'i merkez kabul eden önemli bir Aram yerleşkesi olmuştur. Gabbar kelimesi Fenikece ve de Aramicedeki "Gimel" harfi ile başlar. Semitik harflerin her birinin bir kavramı temsil ettiği bilinmektedir. Gimel harfi de deve kelimesinin bir kodu konumundadır. Bugün İngilizce'de deve kelimesi "Camel" olarak kullanılmaktadır. Arapça'da Gimel harfinin karşılığı "Cim" harfidir. Kısaca Gabbar kelimesi Cabbar olarak telaffuz edilebilir. Yine Gabbar'dan önce kullanılan "Bit" kelimesi Fenikece'de "Ev" kelimesine gönderme yapan "Bet" harfinin Aramca karşılığıdır. Dolayısıyla Bit-Gabbar tamlaması günümüz Arapçasına göre Beyt'ül Cabbar olarak yani Cabbar'ın Evi olarak anlaşılabilir. "Bit" kelimesinin burada kullanılmasındaki maksat ise evden ziyade bir aşireti, aileyi veya siyasi bir çatıyı işaret etmek

olabilir. Sam'al kelimesine gelince bu kelimenin Aramca'nın bilinmeyen kuzey lehçelerinden biri dâhilinde türetildiği görüşü mevcuttur. Yani daha evvelinde Sam'alca diye bir dilin varlığı düşünülmektedir (Üngör, 2011: 138). Bu görüşün oldukça şüpheli olduğu ve sağlam kaynaklara muhtaç olduğu ortadadır. Fakat bu durum Sam'al Aramicesi diye bir lehçenin olmadığı anlamına gelmez (Layton, Pardee, 1988: 75). Zira Aram yazıcılar Sam'alca'yı kullandılar. Dişil ve tekil kelimelerin sonuna /â/ harfini eklediler (Dion, 1978: 116). Yalnız bu metodun Kilamuwa'dan sonra Panamuwa döneminde kullanıldığını unutmamak gerekir. Bunun yanında Samalce diye anılan dil başlı başına bir dil olmayıp yine Aram eksenli bir temel üzerinde bina edildiği de göz ardı edilmemelidir. Aramice'nin Fenikece gibi semitik dillerin kuzey batı grubuna dâhil olduğu bilinen bir gerçektir. Zira bu dil Arabistan çöllerinden kuzeye doğru yayılan üçüncü dil dalgasıdır (Şimşek, 2003: 34). Anadolu'ya kadar sirayet etmesinden anlaşılacağı üzere en güçlü dalgadır. Aramiler'in göçer olması Fenikelilerin ise daha evvel yerleşik hayata geçmiş olması Fenike dilinin Aramcadan daha gelişmiş olmasına vesile olmuştur. Bu suretle Aramca'daki harflerin çoğunun Fenikece'den alındığı düşünülmektedir (Cook, 1997: 178). Fenikece'den türemiş olan bu dil MÖ I. Binden itibaren Ortadoğu'da Akkadca'nın yerini almayı başarmıştır (Bottero, 2003: 319). Tabii onların bu başarısında 12. asırdaki krizin etkisi büyüktür (Braudel, 2007: 190). Bu arada B. Landsberger, Sam'al yazıtlarından Kilamuwa'nın kitabelerinin Fenikece olduğunu yazmaktadır. Hatta yazarlarını nereden getirdiği konusunda biraz beyin jimnastiği yaptıktan sonra Asur sarayından rica üzere getirttiğini öne sürmektedir. Zira bunu kitabedeki Kilamuwa kabartmasının orijinal Asur sembolleri ile süslenmesinden çıkarmaktadır (Landsberger, 1949: 41). Buradan hareketle Karatepe ile Sam'al'in ciddi ilişkiler içerisinde olduğundan da bahsetmektedir. Landsberger'in bu iddiasını Simon B. Parker da paylaşır. Çünkü kitabelerin yazıldığı tahmin edilen MÖ 825'li yıllarda Aramice yazımsal anlamda ne kadar gelişmiş olduğu bir tartışma konusuyken Fenikece oldukça olgun bir durumdadır (Parker, 1996: 213).

BİR ARAMİ SİYASİ TEŞEKKÜL OLARAK SAMAL

Geride bıraktığı medeniyet eserleriyle Geç Hitit Devletleri içerisinde değerlendirilen Sam'al'in zaten var olan ve Aramlar tarafından işgal edilen bir ülke olduğuna değinilmişti. Bu istilayı yapan Aram beyi yukarıda ismi analiz edilen Gabbar (Cabbar)'dır. O, takriben MÖ 920 civarında bu işgali gerçekleştirmiştir (Landsberger, 1948: 38). Fakat Aramilerin buraya yerleşmeden önce bölgede belli bir Hitit nüfusu olabileceği gibi Hurri nüfusunun varlığı da söz konusu olabilir (Landsberger, 1948: 12). Diğer taraftan burada Aramilerin nüfusuna rakip olacak kadar yoğunlukta olduğu tahmin edilen halk Luwiler olmalıdır (Landsberger, 1948: 13). Bu teoriyi düşünmemizin nedenleri arasında bütün özellikleri ile Aram kültürünü yansıtan Samal krallarından bir kaçının Luwice isimlere sahip olmasıdır. Buna Kilamuwa örnek gösterilebilir. Kilamuwa'nın Luwice olduğu fikri **-muwa** ekinin Luwice'de "öz ve güç" anlamlarına gelen bir kelime olmasıdır (Alp, 2002: 16). Bu kelimenin Hititçe'de geçtiği bilinse de ihtimaldir ki Hititçe'ye de Luwice'den geçmiştir. Kilamuwa'nın, Luwice bir isme sahip olan Aram kralı olduğu görüşü hâkim bir görüştür. Kilamuwa, Fenikece kitabesinde ülkesinde iki farklı gruba gönderme yapmaktadır.

Fenikece'den Latin Harflerine:

Türkçe

S29. w'nk tmkt mškbm lvd:

Ben elle aldım Mškbm'ı.

S30. whmt št nbš km nbš ytm b'm: Ve onlar bir yetimin annesine gösterdiği kadar hürmet gösterdiler.

S31. wmy bbn(14)y' š yšb thtn wyzq bspr z: Ve benden sora oğullarımdan bu saltanata oturacaklar benim yerime ve bu kitabeme zarar verecek

S32. mškbm 1 ykbd lb'rrm: Belki Mškbm, B'rrm'in onurunu kırar.

S33. wb'rr(15)m'l ykbd lmškbm: Ve belki B'rrm Mškbm'nin onurunu kırar.

S34. wmy yšht hspr z yšht r'š b'l šmd' šlgbr: Ve belki biri bu kitabeyi çıkarır, Gabar'ın Baal Samad'i onun başını parçalasın.

S35.(16)wyšht r'š b'l hmn'š' lbmh wrkb'lb'l bt (O'Connor, 1977: 19): Ve BMH'nin Baal Haman'ı ve bu hanedanın efendisi Rakeb-'el onun başını parçalasın.

Yukarıda geçen **Mškbm** ve **B'rrm** farklı etnik grupları mı yoksa farklı sosyal sınıfları mı temsil ettiği meselesi önemli bir sorunsaldır. **Br'** kelimesinin Aramice'de evlat anlamına geldiğini iddia eden fikirden hareketle bu sınıfın Aramiler, diğerininse Luwiler olduğuna dair yorumlar yapılabilir (Bowman, 1948: 67).

S1. (1)'nk klmw br hy['](O'Connor,1977: 19): Ben Kilamuwa Haya'nın oğlu (Landsberger, 1948: 50)

Kitabenin ilk cümlesi Kilamuwa'nın Haya ile ilişkisinden bahsetmektedir. M. O'Connor tarafından İngilizce'ye "**I am Kilamuwa br Haya**" şeklinde çevrilen cümledeki **br** kelimesi olduğu gibi alınarak her hangi bir yorum yapılmamıştır. Fakat bu tip Fenikece metinlerde kral ilk olarak kendini tanıtarak kimin soyundan geldiğini veya kimi temsil ettiğini anlatır sonra tanrılarından bahseder. Danuna krallarının Awarikus ve Azatiwatas'ın metinleri bu duruma örnek gösterilebilir. Yine **-Birti** kelimesinin Aramcanın özelliği nedeni ile **Bt** (ev) haline dönüşmüş olabileceği en azından **Bt** ile **Br** arasında linguistik bir ilişki olabilme ihtimalinden bahsedilmektedir (Finkelstein, 1962: 91). **Br** kelimesinin gerek "ev" kelimesi ile gerekse de "oğlu" kelimesi ile alakası ya da bereket veya kutsal anlamlarını ihtiva etmesi muhtemeldir. Bu nedenle Aramca'da veya Fenikece'de yerini bulmaktadır. Dolayısıyla **B'rrm** olarak nitelenen grubun semitik bir toplumu niteleme ihtimali gayet yüksek görülmektedir.

Yerel kaynaklarda **Y'DY** olarak geçen ülkenin kralı Kilamuwa'nın kitabesi bir bütün olarak ele alındığında **B'rrm** halkının ekonomik olarak güçlü, **Mškbm** halkının ise yardıma muhtaç olduğu ortaya çıkmaktadır (Binbay, 2014: 6). Eğer **B'rrm** halkı Aramilerse ülkenin yöneticileri ile aynı etnisiteye sahip olduklarından dolayı imtiyazlı bir ekonomik sınıfa ait oldukları şüpheyle karşılanmayan bir durumu teşkil eder. Kitabede bu iki grup arasında doğan bir huzursuzluktan bahsedilmektedir. Bu sosyal sıkıntı **Mškbm** olarak nitelenen Luwilerin isyanına sebep olduğu düşünülmektedir. Kilamuwa bu ayaklanmayı bastırmış fakat tarafsız olduğunu belirtmek amacıyla her iki tarafa da birbirlerine saygı duymayanı cezalandıracağı tehdidini savurmaktadır.

S17. w'dr 'ly mlk d[n]nym: Danunalılar'ın kralı benden daha güçlüydü.

S18. wškr (8) 'nk 'ly mlk 's'r: Fakat ben ona karşı Asur kralına bağlıydım. (O'Connor 1977: 19)

KİLAMUWA İKTİDARINDA SAM'AL'İN ASUR VE QUE İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Kilamuwa iç problemlerle uğraştığı gibi bir de dış sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu dış sorun Danunalılardır. Hatta onlar Samal'i bir süreliğine de olsa işgal etmiştir. Buradan hareketle Danunalılar'ın Sam'al'den daha kuvvetli bir siyasal teşekkül olduğu ve bu doğrultuda da yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere Kilamuwa Asur'dan yardım talep etmiştir (Alkım 1961: 394). Bu sırada Asur'da iktidar olan kralın III. Salmanassar (MÖ 858-824) olduğu tahmin edilmektedir. O defalarca Hatti ülkesine sefer düzenleyen önemli bir komutan ve kraldır. Kilamuwa tarafından Danunalılar kralı olarak nitelendirilen kişinin de Hiyewa kralı Kate'nin olacağı düşünülmektedir.

"Amanos sıradağlarından hareketle Orontes (Asi) Irmağı'nı geçtim (ve) Pattinalı (Amik Ovası kralı) Sapalulme'nin müstahkem kenti Alisir'e (veya Alimus) yaklaştım. Patinalı Sapalulme hayatını kurtarabilme pahasına, Bit-Adini kabilesinden Ahunu'yu, Kargamişli Sangara'yu, Samallı Haiyanu'yu, Queli Kate'yi, Hilakkulu Pihirim'i, Iasbuqlu Bar-Anate (ve) Iahanlı Adānu'yu ordusunun içine aldı. Beyim Tanrı Asur'un emriyle onların birleşik kuvvetlerini darmadağın ettim. Kenti kuşattım, teslim aldım (ve) değerli savaş ganimetlerini, sayısız savaş arabalarını (ve) koşum atlarını ülkeme taşıdım" (Ünal, 2006: 70)

Yukarıda III. Salmanassar'ın siyah obeliskinden bir alıntı nakledilmiştir. Burada III. Salmanassar ülkesine karşı Anadolu krallarının bir ittifak içerisinde olduğundan bahsetmektedir. Asur kralın ifadelerine bakılırsa bu ittifakı ağır bir şekilde cezalandırdığı düşünülmektedir. Burada Samallı Haiyanu adında bir kişi ile karşılaşmaktayız. Bu kişi Kilamuwa'nın kendi kitabesinde babası veya önceki Samal lideri olarak gördüğü Haya'dan başkası değildir. Büyük ihtimal Kilamuwa atasının düştüğü hatalara düşmemiştir. Bu hata süper güç olan Asur'a karşı bir ittifak içinde bulunmaktır. Kilamuwa Asur'un egemenliğini kabul etmiş ve arasını o kadar iyi tutmuştur ki yukarıda adı geçen Hiyewa kralı Kate'yi şikâyet etmiştir. Bu durum da Haya ile çağdaş olan Kate'nin Kilamuwa Samal tahtına oturduğunda da Hiyewa kralı olarak durduğunu görmekteyiz. III. Salmanassar onu sürgün etmesine karşın bir şekilde tekrar gelip tahtına oturmayı bilmiştir.

"Krallığının yirmi altıncı yılında Amanos Dağı'nı yedinci defa aştım ve Kue kralı Kate'nin şehirlerine dördüncü defa yürüdüm. Tulli'nin kraliyet şehri Tanakum'u kuşattım (....). Tanakum'dan hareket ettim ve Lamena'ya doğru yöneldim (....). Tarzi'ye doğru ilerledim. Oranın adamları ayaklarına kapandılar. Onlardan vergi olarak altın ve gümüş aldım. Başlarına Kate'nin oğlu Kirri'yi geçirdim" (Ussishkin, 1969: 124)

Buradaki hitabında Sam'al'den bahsetmeyen III. Salmanassar, Hiyewa (Kue) kralı Kate üzerine gittiğinden onun şehirlerini ele geçirdiğinden bahsetmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Kate'yi tahtından uzaklaştırmıştır. Asurlular'ın bu saldırısı Kilamuwa'nın çağrısı üzerine gerçekleştiği düşünülmektedir. Tabii Asur'un ganimet hevesini de göz ardı etmemek gerekir.

Kilamuwa tahta çıktığında hem iç meselelerle hem de dış meselerle karşı karşıya kalmıştır. Burada dış mesele Hiyewa daha tehlikeli olarak görünse de onlara karşı Asur silahını kullanarak ayakta kalmayı başarabilmiştir. Fakat iç meselenin etkileri daha yıkıcı olabilirdi. Durumu Kilamuwa için daha zor yapan etken meselenin kendinden önce başlamış bir ekonomik sorun olmasıdır. O bir Aram kralı olmasına rağmen yerli halkın dilinde Luwice bir isme sahipti. Bunun yanında Aramca bir isme de sahip olduğu bilinmektedir ki bu isim **BRTM(x)**'dir (Landsberger 1948: 53). Luwiler'in yani yerli halkın maddi olarak sıkıntılar çektiği ve bu nedenle isyan

ettikleri kitabede bahsedilmektedir. Kilamuwa kendinden öncekilerin bu ahaliye iyi davranmadığını kabul etmektedir. Fakat kendisinin krallığıyla birlikte durumun değiştiğini anlatan kral adaletli davrandığını iddia etmektedir.

S27. wmy bl hz pn 'lp šty b'l (12) bqr wb'l ksp: Ve ben altın göremeyeni, gümüş

göremeyeni, sığır göremeyeni bunların hepsinin efendisi yaptım. (O'Connor, 1977: 19)

Şüphesiz bir kralın en büyük övünç kaynağı ülkesinde adaleti tesis edip, zulmü ortadan kaldırıp, müreffeh bir hayat sunduğunu göstermesidir. Kilamuwa, bunu başardığını nakletmektedir. Aslen Aram olan bu kral atası Gabbar tarafından istila edilmiş topraklarda hâkimiyeti oturtmak için yerel halk ile istilacı halk arasındaki sosyal derinliği kapatarak krallığında iç huzuru sağlamış görünmektedir. Asur İmparatorluğuna karşı denge siyaseti güderek bu büyük tehdidi sınırlarının dışında tutarak bu iç huzuru sağladığı düşünülmektedir. Fakat onun ataları hem Asur'a karşı geliyorlar hem de iç siyasette dengesiz bir ekonomik metod kullanarak sosyal sınıfların oluşmasına neden olmuşlardı.

S1. (1)'nk klmw br hy['] : Ben Kilamuwa Haya'nın oğlu

S2. (2)mlk gbr 'ly'dy: Gabbar'ın Ya'diya'ya hakimdi.

S3. wbl p['l]: Ve o yapamadı.

S4. (3) kn bmh: Ve dahi BMH' vardı.

S5. wblp'l: Ve o yapmadı.

S6. wkn 'b hy: Benim babam Haya dahi Ya'diya'nın kralıydı.

S7. wblp'l: Ve o yapmadı.

S8. wkn 'h (4) š /l: Kardeşim S'L vardı.

S9. wblp'l (O'Connor, 1977: 19): Ve o yapmadı.

Kilamuwa, atalarının bahsi geçen konulardaki başarısızlıklarından kitabesinin ilk satırlarında anlatmaktadır. Seleflerini bir bir sayarken onların başarısız bir siyaset izlediklerini dile getirmiş ve onların devletinin değil kötü yöneticilerinin suçu olduğunu ortaya koymuştur.

Sinear tabletlerinde **dağlı** adı verilen bu Aramiler'in yerleşik hayata geçtikten sonra hemen mevcut düzene adapte olamadıkları gözlemlenmektedir (Çoban, 2011: 92). Zira yerleşik hayatın aynı zamanda başka halklarla müşterek bir hayatı getirdiği göz önünde bulundurulduğunda bu hayat düzenine ayak uydurma hem Aramiler için hem de onlarla birlikte yaşayan halklar için oldukça sancılı olduğu gözlemlenmektedir. Bu ekonomik iç gerilim ülkenin dinamiklerini oldukça kötü etkilemiş ve Danuna tehlikesini de beraberinde getirmiştir. Neyse ki Asur yardımıyla bu tehlike bertaraf edilmiş görünmektedir.

Kilamuwa takriben MÖ 810 veya 815'te hayatını kaybetmiştir (Landsberger, 1948: 57). Saltanatı MÖ 832 yılında başlayan Kilamuwa uzun sayılabilecek bir müddet tahtta kalmıştır (Yıldırım, 2012: 128).

Kilamuwa'nın haleflerinden Qrl (Kural), I. Panamuwa'nın babasıdır (Parker, 1996: 217). Onun da ismi Luwice'dir (Landsberger, 1948: 57). Yine onun da Asur'a karşı aynı siyaseti izlediği düşünülmektedir. MÖ 743 yılında yani Asur kralı III. Tiglat Pilaser (MÖ 745-727) devrinde Asur'un bir parçası olmuştur. Bu sırada Samal'in başındaki kişi II. Panamuwa'dır. I. Panamuwa ile II. Panamuwa arasında Bar-Şir adında bir kralın daha var olduğu bilinmektedir (Landsberger, 1948: 57). Anlaşıldığı kadarıyla iyi bir yönetici olamamıştır. Çünkü Barrekub'un babası II. Panamuwa'ya ithaf ettiği yazıtında üzerinde fazla durulmamış ve o dönem geçirtilmiştir. Barrekub III. Tiglat-Pilaser'e sonsuz biatını sunan son Samal kralıdır. II. Sargon (MÖ 722-705)

dönemine gelindiğinde Samal tam anlamıyla Asur'a bağlanmış görünmektedir. Çünkü Samal hanedanından bu dönemde söz edemiyoruz. Ülke artık Asurlu kralların atadığı valiler tarafından yönetilmeye başlamıştır (Yıldırım, 2012: 218).

SONUÇ

Ege Göçleriyle başlayan kitle hareketleri Anadolu'yu oldukça karmaşık bir hale getirdiği gibi siyasi çehreyi de tamamen değiştirmiştir. Bu etkiye güney halkları tepki göstermiş onlar da kuzeye doğru hareket etmiştir. Aramiler bu tepkinin öznesi konumundaki halklar olarak Anadolu'ya gelip yerleşmişler ve bir çok siyasi organizasyonlar kurmuşlardır. Samal bunlardan biridir. Sam'al Krallığının en önemli krallarından olan Kilamuwa izlediği siyasetle iç meseleleri halletmiş bunun yanında komşusu Hiyewa'dan gelen komşu saldırılarını da bertaraf etmeyi başarmıştır. Bu saldırı Asur hegemonyasına girmekle savuşturulmuştur. Fakat bu dış politika Sam'al'in Hiyewa tehdidinden kaçarken daha baskın bir otoritenin egemenliği altına girilmesine neden olmuştur.

Kilamuwa'nın başlattığı dış siyasetteki Asur uyduluğu zamanla bağımsızlığın tam anlamıyla elden gitmesine yol açtığı gibi bölgedeki Arami etkisi için de sonun başlangıcı olacaktır. Siyasetteki bağımlılık sanata da sirayet edecek; Aram sanatının yerini Asur sanatı alacaktır. Kilamuwa ülkesini ölümlü istilalardan kurtarmış fakat yabancı bir devletin egemenliğine girmesini sadece geciktirmiştir. Yine de bütün olanlar gözden geçirildiğinde halkın bölgede büyük bir kıyımına karşılaşmasını engellemiş ve 100 yıl daha ülkesini yaşatabilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alkım, U. B. (1960). Sam'al ile Asitawandawa Arasındaki Yol. *Bellekten*, 24(95), 349-396.
- Alp, S. (2002). *Hitit Çağında Anadolu- Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Binbay, M. Y. (08.09.2014). Beyt-Nahreyn, Arap-Arami Birliği - Union arabe et Araméen- Ceme'et el 'Arap u l-Ârâm fi beyt el Nehreyn, <http://beyt-nahreyn.com/?p=293>
- Bottero, J. (2003). *Mezopotamya-Yazı Akıl ve Tanrılar*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bowman, R. A. (1948). Arameans, Aramaic and The Bible. *Journal of The Near Eastern Studies*, 7, 65-90.
- Braudel, F. (2007). *Bellek ve Akdeniz- Tarihöncesi ve Antikçağ* (Çev: Ali Berkay). İstanbul: Metis Yay.
- Cook, E. M. "Aramaic Language and Literature", *The Oxford Encyclopedia of Archeology in The Near East*, Erich Meyers, Vol. I, 178-184.
- Çoban, H. (2011). Arami Göçleri. *TÜBAR*, XXIX, 91-102.
- Dion, P-E. "The Language Spoken in Ancient Sam'al, Journal of Near Eastern Studies", 37(2), Colloquium on Aramaic Studies, 115-118.
- Finkelstein J. J. (1962). Mesopotamia. *Journal of Near Eastern Studies*, 21(2), 91-92.
- Grintz, J. M. (2010). Samilerin Anavatanı Üzerine (Çev. Ömer Acar). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(1), 415-444.
- Kinal, F. ve A. D. Sommer (1949). Les Arameens. *L'orient Ancien Illustré* N. 2, Librairie A.Maisonneuve, D.T.C.F. 13, Paris, 195-198.
- Koroğlu, K. (2012). Demir Çağında Ön Asya ve Urartu Krallığı. *Aktüel Arkeoloji*, No/30.
- Landsberger, B. (1948). *Sam'al, Karatepe Harabelerinin Keşfi İle İlgili Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Layton, S. C. and D. Pardee (1988). Literary Sources for the History of Palestine and Syria: Old Aramaic Inscriptions, *The Biblical Archaeologist*, 51(3), 1988.
- O'Connor M. (1977). The Rhetoric of the Kilamuwa Inscription. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, (226), 13-27.
- Parker, S. B. (1996). Appeals for Military Intervention: Stories from Zinjirli and The Bible. *The Biblical Archaeologist*, 59(4), 213-224.
- Pitard, W. T. (1998). Arameans" Peoples of The Old Testament World. (Edited: Alfred J. Hoerth, Gerald L. Mattingly, Edwin M. Yamauchi). 207-229.
- Şimşek, M. (2003). *Süryaniler ve Diyarbakır*, İstanbul: Çiviyazılar Yayınevi.
- Ussishkin, D. (1969). The Date of the Neo-Hittite Enclosure In Karatepe. *Anatolian Studies*, Vol: 19, 121-137.
- Ünal, A. (2006). Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), (Arkeoloji Özel Sayısı), 67-102.
- Üngör, İ. (2011), İslahiye ve Çevresinde Geç Hitit Merkezleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 137-163.
- Yıldırım, N. (2012). *Anadolu'da Bulunan Yeni Asurca Belgeler*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1575/17091.pdf>, 08.08.2014, 119-135.